

УДК 7.041.7

Ольга Володимирівна Коновалова
доцент кафедри образотворчого мистецтва Інституту мистецтв
Київського Університету імені Бориса Грінченка

ТЕМА ДИТИНСТВА В ОБРАЗОТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті розглядаються живописні та графічні роботи Тараса Шевченка, присвячені темі дитинства. Художні особливості робіт аналізуються крізь призму життєвого шляху поета. З'ясовано існування невеликої кількості робіт зазначеної тематики, зміст яких нерозривно пов'язаний із спогадами Тараса Шевченка про дитинство.

Ключові слова: образи дітей, образотворче мистецтво, портрет, живопис, акварель, сепія.

Образотворче мистецтво відіграло важливу роль у житті поета. Впродовж усього життя Тарас Шевченко створював пейзажі, портрети, історичні та побутові композиції. Не масштабні полотна, а невеликого розміру прозорі акварелі, витончені й ретельні рисунки та офорти, які промовисто розкривають перед глядачем ліричний бік натури поета.

Тема дитинства у творчості Т. Шевченка не залишилася поза увагою науковців, здебільшого це літературознавчі дослідження. Але зазначена тема не була провідною в малярстві та графіці Шевченка й розглядалася дослідниками узагальнено, у контексті мистецької творчості поета [1]. Проте образи дітей, що створювалися у різні роки життя, дозволяють охарактеризувати мистецький талант Тараса Шевченка як поєднання художньої майстерності, психологічної спостережливості та щирої людяності.

Творчість Тараса Шевченка у сучасному науковому просторі досліджується вельми ретельно. Проте певний аспект **новизни** даної статті полягає у комплексному аналізі конкретних робіт вузької тематики: зображення дітей аналізуються не тільки як окремі твори мистецької спадщини поета, а у контексті його світоглядних уявлень і суто особистісних характеристик.

Мета даної статті полягає у виявленні поглядів Тараса Шевченка на тему дитинства шляхом мистецтвознавчого аналізу живописних і графічних творів із зображенням дітей. Меті підпорядкована низка завдань аналітичного характеру, зокрема:

- виявлення мистецьких творів зазначеної тематики та їх стислий мистецтвознавчий аналіз (композиція, колорит, рівень художнього узагальнення);

- визначення місця теми дитинства у мистецькій спадщині поета.

Поєднання мистецького та життєвого досвіду Тараса Шевченка дозволить вийти на узагальнюючий рівень й презентувати тему дитинства як одну з провідних тем творчості поета.

Висвітлення й дослідження зазначеної теми є вкрай **актуальним** для сьогодення. Образ талановитого митця, якого природа щедро нагородила талантами, а судьба залишила сиротою на одинадцятому році життя (поетова мати померла 20.VIII 1823, а батько — 21.III 1825), для усіх громадян України є зразком незламної мужності й витонченого, по-дитячому світлого ліризму. Мистецькі твори Шевченка, у яких світ дитинства змальовано з певною долею суму, стане у нагоді вчителям, методистам, усім, хто не байдужий до життя й творчості поета, хто намагається донести його образ до підростаючого покоління. Адже наші діти, наша молодь, мають відчутти не тільки велич спадщини поета, а також усвідомити віддзеркалення його внутрішнього світу, людяного, чутливого й теплового, втіленого в образах дітей різних прошарків суспільства.

Джерельною базою дослідження стало 10-ти томне видання творів Тараса Шевченка [2]. У результаті аналізу ілюстративного матеріалу, розміщеного у 7-9 томах зазначеного видання, виявлено 19 завершених робіт із зображенням дітей. Підготовчі начерки композицій та не знайдені роботи до аналізу не залучалися.

Виклад основного матеріалу. Тарас Шевченко зображав дітей протягом усього свідомого творчого життя. Під час проживання у Санкт-Петербурзі й навчання у Академії Мистецтв, з 1837 по 1848 роки, образи дітей з'являються у чотирьох роботах: «Погруддя дитини» (папір, олівець, 1839-1842), «Портрет дівчини з собакою» (брістольський картон, акварель, 1838), «Хлопчик із собакою в лісі» (папір, сепія, 1840), «Циганка-ворожка» (папір, акварель, 1841). Тарас Шевченко демонструє віртуозне володіння олівцем, аквареллю та сепією. І саме ці матеріали найчастіше буде використовувати автор для створення дитячих образів. Олівець дозволяє швидко зафіксувати рухливу міміку дитини, прозорість акварелі передає ніжність та світлу чистоту образів, а сепія, її земляні тіні й напівтони додають ноту таємниці, смутку й печалі.

Під час подорожей по Україні, з 1843 по 1847 роки, Шевченко створює ряд портретів дітей відомих родин свого часу: «Портрет дітей В. М. Репніна» (полотно, олія, 1844), «Портрет Гаврила Родзянка» (папір, акварель, 1845),

«Діти М. І. Кейкуатова» (папір олівець, 1847). У портреті Гаврила Родзянка (рис.1) видається цікавою загальна композиція: маленька фігура у довгому жупані й широких штанцях розміщена в нижній частині аркуша, погляд художника – зверху – створює контраст між дитячою постаттю, вдягнутою за дорослим зразком, і безмежним білим простором аркушу, що додає відчуття беззахисності.

У 1843 р. Шевченко створює композицію «Сліпий» («Невольник») (папір, сепія). Фігура маленького хлопчика-поводиря у світлій сорочці контрастує з великою, худорлявою фігурою кобзаря, сліпі очі якого дивляться у минуле. У цьому ж році художник олійними фарбами пише картину «Селянська родина». Можемо припустити, що техніка олійного живопису була використана не випадково. Художник намагався у такий спосіб, використовуючи стійкі до руйнування матеріали, зафіксувати образ ідеальної селянської родини, де батько й мати плекають свою маленьку дитину – ні з чим не зрівняне щастя для Тараса Шевченка, якого він був позбавлений з юного віку.

Але найбільше дитячих образів Тарас Шевченко створив під час заслання з 1847 по 1857 роки – сім жанрових композицій про життя казахських дітей та «Портрет Агати Омелянівни Ускової з донькою Наташею» (папір сепія, 1854). Рядки з поетичних творів та листування поета засвідчують його щире ставлення до дітей. У поемі «Княжна» (1847, Орська фортеця) знаходимо рядки, сповнені найщирішого почуття [3]

Ох, діти! Діти! Діти!

Велика божа благодать!

У листі А.О. Козачковському від 30 червня 1856 року Тарас Шевченко так повідомляє про смерть трирічного сина коменданта Новопетрівського укріплення І.О.Ускова, з родиною якого він мав приязні стосунки: «Я полюбив це прекрасне дитя, а воно, бідне, так звикло до мене, що, бувало, й уві сні кликало до себе лисого дядю» [4].

Слід відзначити, що усі вісім робіт створені сепією. Сепія – природний барвник коричневого кольору, за допомогою якого зображення створюється пером чи вологим пензлем, як у техніці акварелі. Сепія вимагає від художника тонкого відчуття плановості для побудови повітряної перспективи та тональних переходів для моделювання об'ємів. Віртуозне володіння технікою сепії стало у графічних творах Тараса Шевченка не тільки колористичним прийомом. Сепії художника передали градації кольору казахського степу, неба, неспішного та незмінного побуту. Казахські діти самотні, як «Хлопчик, що розпалює грубку» (папір, сепія, 1848-1849) і

«Хлопчик, що дримає біля грубки» (папір, сепія, 1848-1849). Навіть хлопчик, що грається з кішкою, розташований художником у тіні приміщення, у той час як себе Шевченко зобразив під променями сонячного світла, на вулиці («Т. Г. Шевченко і казахський хлопчик, що грається з кішкою» (брістольський папір, сепія, 1856-1857) (рис. 2). Колір сепії, її тональні градації дозволяють відчувати і сонячну засмагу дітей, і їх недитячі умови життя з голодом та жебракуванням («Байгуші» (сепія, папір, 1856) (рис. 3), «Байгуші під вікном» (сепія, папір, 1856). Підкреслюючи одноманітність і замкненість життя казахських дітей, Тарас Шевченко з теплотою і академічною ретельністю відображає худенькі тіла хлопчиків-байгушів, як тоді називали найбідніших казахських дітей, яким дозволялося жебрачити.

Але і в таких складних умовах заслання Шевченко створює ліричну композицію «Пісня молодого казаха» (папір, сепія, 1851-1857), де знову повертається до теми щасливої родини: батько, мати і маленький син. Останніми роками заслання створена сепія «Щасливий ловець» (папір, сепія, 1856-1857), де зображено стомленого хлопчика, що заснув після вдалої риболовлі. І знову самотність, де мерехтливі напівтіні сепії передають марево дитячого сну.

У 1858 р. Шевченко створює «Портрет дитини» (італійський та білий олівець, папір) та відому роботу «Хлопчик-натурщик» (червоний олівець, сепія, 1860) (рис. 4). Повернувшись після заслання до Санкт-Петербургу, Тарас Шевченко згадує своє навчання в Академії Мистецтв. Образ дитини, стомленої, зануреної у напівсон, в оточенні атрибутів мистецтва – палітри, гіпсового зліпка руки, лицарських обладунків, є важливим для розуміння теми дитинства у творчості майстра. Зображення хлопчика-натурщика блискуче демонструє майстерність митця, його володіння законами анатомічної побудови тіла, передачі різних фактур – заліза, тканини, дерева, гіпсу. І разом з тим, стомлений хлопчик нагадує тих казахських дітей, що спали біля грубки та після рибної ловлі.

Висновки

Змальовуючи дитячі образи, Шевченко продемонстрував високу майстерність володінням живописними та графічними техніками – олійними фарбами, аквареллю, олівцем, сепією.

Тема дитинства пройшла крізь усю творчість Тараса Шевченка – витонченого лірика з особливо вразливою душею. Його діти здебільшого самотні й засмучені. І тільки зовсім маленькі знаходяться під опікою батьків. Дев'ять років дитинства, проведені малим Тарасом поряд з батьком і матір'ю, Шевченко вважав найщасливішими. І хоча робіт залишилося небагато, тема дитинства володіла художником протягом усього життя.

Мужній, незламний поет, який у своїй літературній творчості жадав волі й щастя для України, пензлем та олівцем змалював дитинство, відкриваючи теплоту й вразливість своєї душі.

Список використаної літератури

1. Антонович Д. В. Шевченко-маляр / Д. В. Антонович. – К. : Україна, 2004. – 272 с.
2. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів в десяти томах / Відп. ред.: В. І. Касіян. — К., 1961-1964. —
Т. 7: Живопис, графіка 1830-1847 років. — Кн. 1. — XVI с. + 153 іл. + 64 с.; — Кн. 2. — 192 іл. + 110 с.
Т. 8: Живопис, графіка 1847-1850 років. — VIII с. + 193 іл. + 98 с.
Т. 9: Живопис, графіка 1851-1857 років. — VIII с. + 177 іл. + 112 с.
Т. 10: Живопис, графіка 1857-1861 років. — X с. + 129 іл. + 176 с.
3. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847-1861. – С. 24-34.
4. Шевченко Т. Г. Твори: в 3 т. Т.3 : Журнал. Вибрані листи / Т. Г. Шевченко. – К. : Держлітвидав, 1963. – С. 256.

Коновалова Ольга

Тема детства в живописном наследии Тараса Шевченко

В статье рассматриваются живописные и графические работы Тараса Шевченко, посвященные теме детства. Художественные особенности работ анализируются в контексте жизненного пути поэта. Выясняется существование небольшого количества работ данной тематики, смысл которых неразрывно связан с воспоминаниями детства Тараса Шевченко.

Ключевые слова: образы детей, изобразительное искусство, портрет, живопись, акварель, сепия.

Konvalova Olga

Childhood theme in art Taras Shevchenko

The article deals with paintings and graphic works of Taras Shevchenko on the theme of childhood. Art features works analyzed in the context of the life of the poet. It turns out the existence of a small number of works Dana subjects, the meaning of which is inextricably linked with childhood memories of Taras Shevchenko.

Keywords: images of children, fine art, portrait, painting, watercolor, sepia.

Рис. 1. Т.Г. Шевченко. Портрет Гаврила Родзянка. Папір, акварель (25,1 × 22,1 см). 1845.

Рис. 2. Т.Г. Шевченко. Т. Г. Шевченко і казахський хлопчик, що грається з кішкою. Брістольський папір, сепія (25,3 × 19,7). 1856 -1857.

Рис. 3. Т.Г. Шевченко. Байгуші. Папір, сепія (28,8 × 22). 1853.

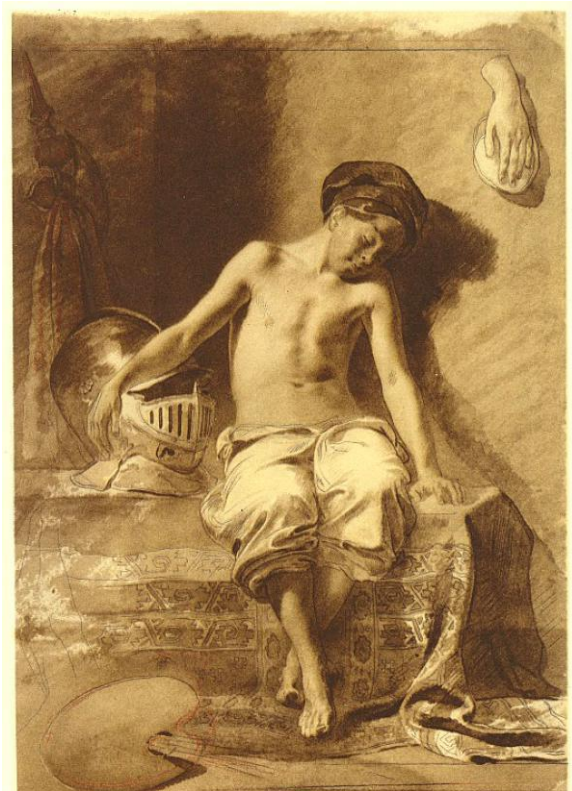

Рис. 4. Т.Г. Шевченко. Хлопчик-натурщик. Папір, сепія, червоний олівець (36,3 × 25,8). 1860.